

ПАРАЛІНГВАЛЬНІ ЗАСОБИ ЯК КОМПОЗИЦІЙНІ СКЛАДНИКИ СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ МУЛЬТИМОДАЛЬНИХ ТЕКСТІВ

Проаналізовано сучасні англомовні мультимодальні тексти з огляду на їхні формо- та змістонаповнювальні елементи. Дослідження проведено на основі запропонованої в попередніх розвідках автора типології невербальних графічних засобів, які було поділено на кілька окремих груп, тісно пов'язаних між собою. Йдеться про сегментацію тексту й інші графічні ефекти; шрифт і колір; непіктографічні та нефотографічні паратекстові елементи; іконічні елементи (зображення); інші невербальні засоби. На основі цієї класифікації утворено кілька найбільш поширених моделей сучасних англомовних мультимодальних текстів. Звернуто увагу на специфіку мономодальних текстів. Аналіз англомовних мультимодальних текстів свідчить, що під час їх продукування продуценти щонайменше використовують два модуси. Кількість варіантів сполучуваності різних модусів нефіксована і залежить від різних чинників. Одним із найтиповіших мультимодальних текстових утворень можна вважати комбінацію вербального тексту (з урахуванням специфіки шрифту та кольору як певних оболонок, за посередництва яких їх формують і які виступають окремими модусами) та іншого принаймні одного додаткового модусу зображального характеру як, наприклад, світлина чи карикатура.

Ключові слова: модус, мультимодальний текст, семіотичні ресурси, текстові моделі.

Постановка наукової проблеми та її значення. Мультимодальні писемні (друковані) тексти, згідно з трактуваннями сучасних дослідників, – тексти, утворені шляхом залучення кількох різних модусів або семіотичних ресурсів, сукупність яких формує загальний вигляд тексту і продукує його значення. Семантичне наповнення таких текстів визначають усі наявні в ньому графічні компоненти, що безпосередньо залучені до їхньої будови та загалом формують їхній зовнішній вигляд. Загалом, складники всіх мультимодальних текстів можна поділити на дві групи: вербальні та невербальні. Щодо останніх, то серед них можна виокремити низку елементів, які ми, на основі спільних ознак, об'єднали в кілька окремих груп, тісно пов'язаних між собою.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Цілком закономірно, що в останні роки спостерігаємо підвищений інтерес учених до поліаспектного дослідження позамовних засобів, які співіснують в одному комунікативному просторі. Взаємозв'язок та взаємозалежність різних семіотичних ресурсів частково обґрунтовано в роботах таких науковців, як О. Є. Анісімова [1], Г. Кресс [6], Т. ван Лівен [7], К. Джевїтт [5], Ш. Форсевіль [4] та ін. У лінгвістичних студіях ХХІ ст. вербальні та невербальні засоби розглядають у межах мультимодальності [2; 4–7]. Окрім мультимодальної лінгвістики, невербальні засоби також досліджують у рамках кількох споріднених між собою мовознавчих напрямів: візуальної лінгвістики, візуальної комунікації, графічної лінгвістики, паралінгвістики, комп'ютерної паралінгвістики, невербальної комунікації, невербальної семіотики, соціальної семіотики, когнітивної семіотики, лінгвістики тексту, медіалінгвістики й інтернет-лінгвістика. Проте і нині залишається чимало відкритих питань щодо функціонування вербальних та невербальних засобів у межах одного тексту, що й зумовлює **актуальність** обраної проблематики.

Мета розвідки – проаналізувати наповнення англомовних мультимодальних текстів і виявити можливі способи сполучуваності вербальних та невербальних семіотичних ресурсів.

Означена розвідка передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) здійснити добірку англомовних мультимодальних текстів, які функціонують у засобах масової комунікації;

2) виявити модуси, що використовують для їх продукування; 3) створити умовні моделі, на основі семіотичних ресурсів, які залучені до процесу мультимодального текстотворення.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.

У попередніх розвідках, здійснених нами, виявлені семіотичні ресурси, що функціонують у сучасному англomовному писемному комунікативному просторі, на основі спільних ознак об'єднано в кілька окремих груп. Серед них: *сегментація тексту та інші графічні ефекти; шрифт та колір; непіктографічні та нефотографічні паратекстові елементи; іконічні елементи (зображення); інші невербальні засоби* [3]. Проаналізуємо й обґрунтуємо специфіку кожної з означених типів докладніше.

Групу, котру ми пропонуємо номінувати *сегментація тексту та інші графічні ефекти*, формують: розміщення тексту на сторінці, міжрядковий інтервал, орієнтація сторінки, поля, ширина тексту, позиціонування тексту (вертикальне, горизонтальне, діагональне, ситуативне (довільне)), виправлення, підкреслення, вставки, закреслення, виділення, зумисне злиття текстових компонентів без необхідної проміжної відстані).

До групи *шрифт та колір* належать шрифтові й кольорові варіації (написання курсивом, капіталізація, напівжирне виділення (повна або часткова акцентуація), незвичайне написання слів, одночасне використання кількох гарнітур та розмірів шрифту).

До наступної групи (*непіктографічні та нефотографічні паратекстові елементи*) входять знаки пунктуації (крапка, кома, крапка з комою, знак оклику, знак питання, двокрапка, тире, одиничні та подвійні лапки, дужки (круглі та квадратні), тире, апостроф, дефіс, діакритичні знаки (акут, циркумфлекс, гравіс, знак наголосу, макрон, тильда та ін.), типографічні й інші допоміжні знаки; цифри (числа), математичні символи, абрєвіатури, що складаються виключно з невербальних одиниць чи поєднують у собі і вербальні, і невербальні складники одночасно. Розділові знаки, на які ми звертаємо увагу в цій категорії, не тільки виконують свою первинну функцію, а й здебільшого виступають у зовсім іншій ролі, цілком відмінній від загальноприйнятих стандартів і норм.

Ще одну групу (*іконічні елементи (зображення)*) становлять різнотипні та різножанрові ілюстрації (натюрморти, пейзажі, картини, будь-які малюнки, створені олівцем, фарбами або за допомогою прикладних комп'ютерних програм); карикатури, комікси й інші нефотографічні ілюстрації; піктограми (знакові, абстрактні, логотипні) логотипи та емблеми, карти, фотографії, смайли. Остання група, яку ми номінували *інші невербальні засоби*, містить таблиці, діаграми (стовпчасті, кругові), графіки й схеми.

Загалом тексти поділяють на мультимодальні та мономодальні. До останніх зараховують ті, що складаються виключно з однорідних модусів (вербальних чи невербальних), наприклад лише зі слів, зображень чи цифр (останні розглядаємо як окремі самостійні модуси).

Ми схиляємося до думки, що фактично не існує мономодальних текстів. Однією із причин, що пояснює такий підхід можна вважати той факт, що будь-який писемний текст відтворюють за посередництвом умовних конвенційних графічних позначок і в рукописному, і у друкованому вигляді. Усні тексти, що породжуються у свідомості мовця з'являються на папері і стають, так би мовити, графічно вербалізованими. Традиційно прийнято вважати, що слова, які ми бачимо у відповідних графічних оболонках, виключно належать до вербальних утворень. Проте, у розвідках багатьох дослідників [2; 4–7] шрифт як засіб оформлення тексту відносять до паралінгвальних засобів.

Поділяючи такий підхід зауважимо, що шрифт як окремий модус має велику кількість гарнітур та кеглів. Тому, на нашу думку, текстове утворення, сформоване за допомогою різних розмірів і різновидів шрифту, навряд чи можна вважати мономодальним. Крім цього, фактично кожен текст має знаки пунктуації, які є окремим модусом, і це ще раз свідчить на користь того, що тексти, які містять графічні вербалізатори та знаки пунктуації, зокрема коми, крапки, тире, дефіси та ін., є мультимодальними. Доцільно зазначити, що напівжирне виділення (повна або часткова акцентуація), незвичайне написання слів, одночасне

використання кількох гарнітур та розмірів шрифту дають усі підстави віднести такі тексти до мультимодальних. Водночас, до мономодальних можна зарахувати ті тексти, які містять лише графічні вербалізатори одного типу і розміру.

Крім того, під час аналізу текстів, які мають виключно вербальне, пунктуаційне та цифрове наповнення, до уваги варто брати й такі параметри, як розміщення тексту на сторінці, міжрядковий інтервал, орієнтацію самої сторінки, поля, ширину тексту, позиціонування тексту (вертикальне, горизонтальне, діагональне, ситуативне (довільне)), виправлення, підкреслення, вставки, закреслення, виділення, зумисне злиття текстових компонентів без необхідної проміжної відстані. Зважаючи на означене вище, можна з упевненістю стверджувати, що й такі тексти належать до мультимодальних.

Окрім знаків пунктуації (крапок, ком, крапок з комою, знаків оклику, знаків питань, двокрапок, тире, одиничних та подвійних лапок, дужок (круглих та квадратних), тире, апострофів, дефісів), особливої уваги заслуговують і діакритичні знаки (акути, циркумфлекси, гравіси, знаки наголосу, макрони, тильди та ін.), типографічні та інші допоміжні знаки; цифри; математичні символи; аббревіатури, які складаються виключно з невербальних одиниць чи поєднують у собі і вербальні, і невербальні складники одночасно. Як відомо, діакритичні знаки не характерні для англійської абетки, проте ми натрапляємо на них у сучасних англомовних текстах, оскільки діакритики притаманні вербалізаторам іншомовного походження, які широко вживані в англійській мові. До структури текстів часто залучають цифри та математичні символи. Це в черговий раз свідчить про те, що більшість англомовних текстів – мультимодальні.

До мономодальних можна було б віднести ті, що складаються лише зі світлин або ілюстрацій одного кольору. У цьому випадку неможливо залишити колір поза увагою, оскільки це досить потужний семіотичний ресурс, який, здебільшого, є невід'ємним компонентом тексту. Навіть чорно-білі світлини створені шляхом поєднання двох кольорів: чорного та білого (уключаючи їх відтінки). Тому й такі тексти належать до мультимодальних.

Аналіз фактичного матеріалу дає всі підстави стверджувати, що під час продукування текстів залучають кілька модусів одночасно. Їх кількість не може бути обмежена та залежить від різних критеріїв. Найбільший відсоток у сучасному англомовному комунікативному просторі займають тексти, які мають вербальне та зображальне наповнення. Під зображенням у цьому випадку ми розуміємо різнотипні та різножанрові ілюстрації (натюрморти, пейзажі, картини, будь-які малюнки, створені олівцем, фарбами або за допомогою прикладних комп'ютерних програм); карикатури, комікси та інші нефотографічні ілюстрації; піктограми (знакові, абстрактні, логотипні) логотипи та емблеми, карти, світлини, смайли.

Доволі поширеними є й тексти, які містять таблиці, діаграми (стовпчасті, кругові), графіки й схеми. Зауважимо, що англомовним мультимодальним текстам притаманне використання кількох семіотичних ресурсів, які належать до різних означених нами вище груп. Кількість можливих текстових варіацій фактично невичерпна. Продуценти необмежені у виборі семіотичних ресурсів. Серед найбільш розповсюджених моделей можемо виокремити такі:

– вербалізатори – знаки пунктуації – натюрморти / пейзажі / картини / карикатури / комікси / нефотографічні ілюстрації / піктограми / логотипи / емблеми / карти / фотографії / смайли / колір;

– вербалізатори – знаки пунктуації – діакритичні знаки – натюрморти / пейзажі / картини / карикатури / комікси / нефотографічні ілюстрації / піктограми / логотипи / емблеми / карти / фотографії / смайли / колір;

– вербалізатори – знаки пунктуації – цифри – натюрморти / пейзажі / картини / карикатури / комікси / нефотографічні ілюстрації / піктограми / логотипи / емблеми / карти / фотографії / смайли / колір;

– вербалізатори – знаки пунктуації – математичні символи – натюрморти / пейзажі / картини / карикатури / комікси / нефотографічні ілюстрації / піктограми / логотипи / емблеми / карти / фотографії / смайли / колір;

– вербалізатори – знаки пунктуації – таблиці / діаграми / графіки / схеми / колір.

Особливої уваги заслуговують і такі супровідні характеристики, як розміщення тексту на сторінці, міжрядковий інтервал, орієнтація сторінки, поля, ширина тексту, позиціонування тексту (вертикальне, горизонтальне, діагональне, ситуативне (довільне)), виправлення, підкреслення, вставки, закреслення, виділення, зумисне злиття текстових компонентів без необхідної проміжної відстані). Розміщення тексту на сторінці, міжрядковий інтервал, орієнтація сторінки, поля, ширина тексту, позиціонування тексту – ключові параметри, які формують зовнішній вигляд кінцевого текстового продукту.

Поза сумнівом, шрифт – не менш важливий параметр мультимодальних текстів. Шрифтові варіації (написання курсивом, капіталізація, напівжирне виділення (повна або часткова акцентуація)), незвичайне написання слів, одночасне використання кількох гарнітур та розмірів шрифту – хоча і не обов'язкова умова продукування мультимодальних текстів, але через свою сутність неухильна, оскільки шрифтом легко маніпулювати та створювати при цьому неординарні вихідні продукти. У більшості випадків уникнути використання шрифтових оболонок неможливо та й навряд чи потрібно, адже вербалізатори, що наповнюють мультимодальні тексти є провідними (найбільш затребуваними та уживаними) семіотичними ресурсами, які є звичними та бажаними для реципієнтів, хоча іноді й не найпотужнішими, на відміну від семіотичних ресурсів зображального характеру.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Запропонована класифікація паралінгвальних одиниць у подальших розвідках може бути уточнена та розширена завдяки появі нових елементів. Попри це, вона уможливує виокремлення кількох умовних моделей мультимодальних текстів, які в подальших розвідках теж можуть зазнати певних уточнень і трансформацій. Проведений аналіз засвідчує, що існує безліч різноманітних мультимодальних текстів. Семіотичні ресурси, які їх наповнюють, поза сумнівом варіюються та повторюються.

До найбільш поширених різновидів можемо віднести ті, що містять: вербалізатори – знаки пунктуації – зображення; вербалізатори – знаки пунктуації – діакритичні знаки – зображення; вербалізатори – знаки пунктуації – цифри – зображення; вербалізатори – знаки пунктуації – математичні символи – зображення; вербалізатори – знаки пунктуації – таблиці / діаграми / графіки / схеми / колір.

Перспективними видаються розвідки, пов'язані з дослідженням семіотичних ресурсів, задля встановлення ступеня кореляції кількох модусів одночасно. Іншими параметрами, які можуть стати предметом аналізу наступних робіт, є встановлення взаємозв'язку та взаємозалежності вербальних та невербальних засобів, що функціонують на різних рівнях.

Джерела та література

1. Анисимова Е. Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов) : учеб. пособие [для студ. фак. иностр. яз. вузов] / Е. Е. Анисимова. – М. : Изд. центр «Академия», 2003. – 128 с.
2. Макарук Л. Л. Лінгвістична мультимодальність / Л. Л. Макарук // Мова та література у полікультурному просторі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 31 січ.–1 лют. 2014 р.). – Л. : ГО «Наук. філол. орг. “Логос”», 2014. – С. 98–102.
3. Макарук Л. Л. Таксономія паралінгвальних засобів комунікації / Л. Л. Макарук // Людина. Комп'ютер. Комунікація. – Л. : Нац. ун-т «Львів. політехніка», 2015. – С. 126–127.
4. Forceville C. Non-verbal and multimodal metaphor in a cognitivist framework: Agendas for research / C. Forceville // Cognitive Linguistics: Current Applications and Future Perspectives / ed. by G. Kristiansen, M. Achard, R. Dirren and de Mendoza Ibáñez, F. R. – Berlin ; N. Y. : Mouton de Gruyter, 2006. – P. 379–402.
5. Jewitt C. The Routledge Handbook of Multimodal Analysis / C. Jewitt. – London : Routledge, 2009. – 340 p.
6. Kress G. Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication / G. Kress. – 1st ed. – London : Routledge, 2009. – 236 p.
7. Leeuwen Theo Van. Multimodality / Theo Van Leeuwen // The Handbook of Discourse Analysis / ed. by Tannen Deborah, Hamilton E. Heidi, Schiffrin Deborah. – Wiley Blackwell, 2015. – Vol. 2. – P. 447–465.

References

1. Anisimova, Yelena. 2003. *Lingvistika Teksta i Mezhkulturaia Kommunikatsiya (na Matieriale Kreolizovannykh Tekstov)*. Moskva: Akademiia.

2. Makaruk, Larysa. 2014. "Linhvistychna Multymodalnist". *Mova to Literatura u Polikulturnomu Prostoru*, 98–102. Lviv : Lohos.
3. Makaruk, Larysa. 2015. "Taksonomiia Paralinhvalnykh Zasobiv Komunikatsii". *Liudyna. Kompiuter. Komunikatsiia*, 126 – 127. Lviv: Natsionalnyi Universytet "Lvivska Politekhnikha".
4. Forceville, Charles. 2006. "Non-verbal and multimodal metaphor in a cognitivist framework: Agendas for research". In *Cognitive Linguistics: Current Applications and Future Perspectives*, edited by G. Kristiansen et al., 379–402. Berlin; New York: Mouton de Gruyter.
5. Jewitt, Carey, ed. 2009. *The Routledge Handbook of Multimodal Analysis*. London: Routledge.
6. Kress, Gunther. 2010. *Multimodality: a Social Semiotic Approach to Contemporary Communication*. London: Routledge.
7. Leeuwen, Theo Van. 2015. "Multimodality". In *The Handbook of Discourse Analysis*, edited by Tannen Deborah, and Hamilton E. Heidi, and Schiffrin Deborah 2: 447–465. Wiley Blackwell.

Макарук Лариса. Паралингвистические средства как композиционные составляющие современных англоязычных мультимодальных текстов. Проанализированы современные англоязычные мультимодальные тексты с учетом их формосодержательных элементов. Исследование проведено на основе предложенной в предыдущих исследованиях автора типологии невербальных графических средств, разделенных на несколько отдельных групп, которые в мультимодальных текстах тесно связаны между собой. Речь идет о сегментации текста и других графических эффектах; шрифте и цвете; непиктографических и нефотографических паратекстовых элементах; иконических языковых элементах (изображениях); других невербальных средствах. На основе этой классификации создано несколько наиболее распространенных моделей современных англоязычных мультимодальных текстов. Обращено внимание и на специфику мономодальных текстов. Анализ англоязычных мультимодальных текстов свидетельствует, что во время их создания продуценты используют как минимум два модуса. Количество вариантов сочетаемости различных модусов нефиксировано и зависит от различных факторов. Одним из самых типичных мультимодальных текстовых образований можно считать комбинацию вербального текста (с учетом специфики шрифта и цвета как определенных оболочек, посредством которых их формируют и которые выступают отдельными модусами) и другого, по крайней мере одного дополнительного модуса изобразительного характера как, например, фотография или карикатура.

Ключевые слова: модус, мультимодальный текст, семиотические ресурсы, текстовые модели.

Makaruk Larysa. Paralingual Elements as Building Blocks of Contemporary English-Language Multimodal Texts. In this article an analysis is given of modern English multimodal texts based on their elements embodying form and meaning. This study was conducted on the basis of a typology of nonverbal graphic means which was proposed by the author in previous investigations, and which were divided into several groups that are closely related to one another in multimodal texts. These devices include the segmentation of text and other graphic effects; font and color; non-pictorial and non-photographic paratextual elements; iconic language elements (images); and other non-verbal means. Based on this classification, some of the most common models of modern English multimodal texts have been created. Attention has been given to the specifics of monomodal texts. The analysis of English multimodal texts demonstrates that during the course of their production, their producers utilize at least two different modes. The number of different combinability variants is not fixed, and depends on various factors. One of the most common multimodal text entities can be considered as a combination of verbal text (with specific font and colour traits as intermediary 'capsules' through which they form, acting as separate modes) and at least one other additional mode of an illustrative nature, such as a photograph or illustration.

Key words: mode, multimodal text semiotic resources, text model.

УДК 811.133.1'367+821.133.1-3.08

Олена Мамосюк

ПОЛІФОНІЯ ЯК КОМУНІКАТИВНА ОЗНАКА ПОБУДОВИ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ ПИСЬМЕННИКІВ-НОВОРОМАНІСТІВ

Досліджено поліфонію як одну із комунікативних ознак формування когнітивно-нарративних сценаріїв французьких новороманістських художніх текстів. Франкомовний художній дискурс періоду Нового роману розглянуто як світ великих діалогів, які охоплюють на рівних правах голос оповідача, персонажа, читача, іншого